

חיים של שלום / ה"ה חיים מלין, מח"ס 'שלמי חיים', מודיעין עילית

בענין יהודה ותמר ו'לא תהיה קדשה'

אם השבטים קיימו כל התורה

א] הנה כתיב (בראשית לח, יח) 'ויאמר מה הערבון אשר אתן לך, ותאמר חותמך ופתילך ומטך אשר בידך, ויתן לה ויבוא אליה ותהר לו'. והנה הפלא גדול דאיך קעבר יהודה בלאו 'לא תהיה קדישה מבנות ישראל, ולא יהיה קדש מבני ישראל' (דברים כג, יח), והיינו דאסור לבוא על אשה בלא כתובה וקידושין.

והן אמנם בחז"ל לכאן לא מצאנו מפורש שגם השבטים קיימו כל התורה כולה, אלא רק גבי אברהם אבינו (יומא כח, ב), ובשאר מדרשים גבי יצחק (עי' תנא דבי אליהו פ"ו אות יט), וכן גבי יעקב (עי' רש"י ר"פ וישלח - תרי"ג מצות שמרתי). אך מסתברא דאם האבות הק' קיימו כל התורה – גם השבטים, שבטי י-ה ישמרו כל התורה כולה [מלבד חידוש האבודרהם ור"י בר יקר שהארכנו בדבריו במאמר בפ' וירא].

אך באמת יש להביא ראיה דגם השבטים שמרו כל התורה כולה, מהמבואר בחולין (צא, א), דהנה שם אמרי' בגמ': 'אמר רבי יוסי ברבי חנינא, מאי דכתיב דבר שלח ה' ביעקב ונפל בישראל, דבר שלח ביעקב – זה גיד הנשה, ונפל בישראל – שפשט איסורו בכל ישראל. ואמר רבי יוסי ברבי חנינא, מאי דכתיב וטבוח טבח והכן – פרע להם בית השחיטה, והכן – טול גיד הנשה בפניהם, כמאן דאמר גיד הנשה נאסר לבני נח'.

ופירש"י שם: 'ופרע להן בית השחיטה. שלא יאמרו בשר הנחירה אני אוכל, לפי שבני יעקב שומרי מצות היו דאף על פי שלא נתנה תורה מקובלין היו מאבותיהם'. הרי מבואר ברש"י דאע"פ שלא ניתנה תורה- מ"מ 'מקובלין היו מאבותיהם' כו'.

וממילא תמוה דבקרא נראה שיהודה בא על תמר בלא כתובה וקידושין, וזה איסור גמור, והרי 'מקובלין היו מאבותיהם' לשמור מצוות, וכנ"ל.

¹⁰ והנה מכאן קשה ע"ד הרמב"ן (בראשית כו, ה) דרך בארץ ישראל קיימו האבות את התורה והמצוות, ולא בחוצה לארץ, דהרי כאן היה במצרים – ואעפ"כ אמר יוסף 'פרע להם בית השחיטה' וכד' רש"י דמקובלין היו מאבותיהם לשמור המצוות, והא בחז"ל הוה (והקו' ל"ד מרש"י אלא מעצם ד' הגמ'). וראיתי שנתעורר בזה בשו"ת משנה הלכות (ח"ג סי' צט), יעוי"ש.

ובאמת שברמב"ן שם נראה ג"כ שהבין שהשבטים קיימו כה"ת, דהקשה שם איך יעקב נשא ב' אחיות, ובתו"ד כתב דאם אברהם קיים בודאי שגם בניו קיימו – דזהו דכתיב 'כי ידעתיו למען אשר יצווה את בניו וכו''. והביא שם גם מה דאיתא גבי יוסף, שדרשו (ב"ר צב, ד) שהיה משמר את השבת אפילו במצרים, וכן אמרו (ב"ר צד, ג) בפסוק ויתן להם יוסף עגלות (לקמן מה, כא), שפירש ממנו בפרשת עגלה ערופה שהיה עוסק בתורה כשם שהיו אבותיו, ולמד מזה הרמב"ן דגם קיימו מצוות ולא רק למדו תורה, עיי"ש בדבריו.

מה שהיו רוצין היו מקיימין ומה שלא – היו מניחין

ב] והנה באמת מצאתי בדעת זקנים (בראשית לז, לה) שגם הבין שהשבטים קיימו כל התורה כולה – אך כתב דכיון שלא היו 'מצווין ועושין', א"כ מה שרצו קיימו ומה שלא רצו, הניחו. וז"ל: "...מיהו קשיא אליבא דר' יהודה מדאמרינן קיים א"א אפילו ערובי תבשילין גם מצות יבום היו מקיימין כדכתיב בא אל אשת אחיך ויבם אותה וא"כ האיך השבטים נשאו אחיותיהם, וגם יעקב היאך נשא שתי אחיות בחייהן. וי"ל כי מאחר שלא נצטוו על התורה אף על פי שידעוה ברוח הקודש, מה שהיו רוצין היו מקיימין ומה שהיו רוצין היו מניחין", עכ"ל.

הרי מבואר מדברי הדע"ז מלבד מה שפשיטא ליה שהשבטים שמרו את התורה, גם מבואר מדבריו ד'מה שהיו רוצין היו מקיימין, ומה שהיו רוצין היו מניחין'. וביאור הדברים הם עפ"מ"ש מרן הגר"ח מוואלאז'ין זיע"א בספה"ק 'נפש החיים' (ש"א פכ"א) בארוכה דהאבות הקד' כיון שלא היו מצווין ועושין, א"כ היו רואין כל מצוה ומצוה לפי טעמה ותיקונה – אם ע"י קיומה יהיה התיקון היו מקיימין אותה, ואם להיפך – לא היו מקיימין אותה. וכ"ז שייך רק קודם שניתנה תורה, דאחר שניתנה תורה – מה שנצטוונו – מחוייבין אנו לעשות ללא שום חשבונות, יעוי"ש באריכות לשון קדשו (וע"ע בפרקים בסו"ס נפה"ח, פ"ז).

רק האבות קיימו התורה

ג] ובאמת שדב"ז – אם השבטים קיימו כל התורה או לא, אינו מוסכם, וראה דבר חידוש בשו"ת הרמ"א (סימן י) שרק אברהם אבינו לבד קיים את התורה ולא שאר האבות, וז"ל קדשו: "...ואע"ג דדרשינן (יומא שם) עקב אשר שמע אברהם בקולי מלמד ששמר אברהם אפילו עירוב תבשילין אם כן שמע מינה שהיה נוהג כפי התורה והמצוה אפילו מצוה מדרבנן, מכל מקום נוכל לומר אם הוא שמר אנשי ביתו לא שמרו רק החק הנימוסי הנמסר להם דהיינו ז' מצות בני נח דמי לנו גדול מאדוננו אבינו יעקב ע"ה אשר נשא שתי אחיות, אלא ע"כ צריכין אנו להודות ולומר כי הכתוב שאמר למען אשר יצוה וגו' לא קאי רק אאותן שבע מצות של בני נח וכו', עכ"ל, עיי"ש. הרי מבואר מדבריו חידוש גדול דבניו לא קיימו אלא רק ז' מצות ב"נ.

[ובמאמר שכתבנו בפ' וירא הבאנו גם מדברי האבודרהם להיפך ממש, דרק יעקב ובניו שמרו את התורה ואברהם ויצחק – לא (וזה תמוה מהגמ' ביומא הנ"ל ושאר מדרשים)].

וע"ע בפירוש 'עץ יוסף' על המדרש דהקשה בהא דכתיב (מד, ג) 'הבוקר אור והאנשים שולחו', והיינו דהיה למחרת הסעודה, דהרי כתוב שאכלו עמו בצהריים, ומשמע דהיינו באותו יום שאמר לו 'והכן', ועל 'והכן' אמרו חז"ל (ב"ר צב, ד) 'אין והכן אלא שבת, המד"א והי' ביום השישי והכינו וכו' הדא אמרה ששמר יוסף את השבת קודם שלא תינתן'. ועכ"פ אם היה זה בשבת – ואז גם שילחם יוסף, א"כ הא יש בזה איסור מחמר ואיסור יציאה מן התחום [בעצם הקו' עי' בס' חנוכת התורה ובחי' מהרי"ל דיסקין עה"ת

שם]. וכתב העץ יוסף דאע"פ שיוסף שמר את השבת, מ"מ שלח את אחיו בשחרית בשבת כיון דאינהו בלא"ה מעולם לא נזהרו במצות שבת שהרי לא נצטוו עליה, וזהו דלא כרש"י הנ"ל ובעלי התוס' (ומעצם ד' הגמ' קשה, דמה שייך פרע להם בית השחיטה).

ועוד יעויין בבמדבר רבה (יד, ב): 'ד"א מי הקדימני ואשלם מדבר ביוסף שהוא הקדים ושימר את השבת עד שלא נתנה (בראשית מג) וטבוח טבח והכן א"ר יוחנן ערב שבת היתה ואין הכן אלא לשבת שנאמר (שמות טז) והיה ביום הששי והכינו וגו', אמר הקדוש ברוך הוא יוסף אתה שמרת את השבת עד שלא נתנה התורה חייך שאני משלם לכן בנך שיהא מקריב קרבנו בשבת מה שאין יחיד מקריב ועלי לקבל קרבנו ברצון, הוי מי הקדימני ואשלם ומנין שכן הוא ממה שאמור בענין ביום השביעי נשיא לבני אפרים וגו', ע"כ.

ד' הגמ' בסוטה מה ששאל יהודה לתמר

דן והנה בטרם נבוא ליישב הקושיא איך בא יהודה על תמר – ולא חשש ללאו דלא תהיה קדישה, יש להביא כאן מה דאיתא בסוטה (י, א) כמה שאלות ששאל יהודה את תמר בטרם בא עליה, דשם מבארת הגמ' מהו דכתיב 'ותשב בפתח עיניים', דרבי אלכסנדר אמר דישיבה בפתחו של אברהם אבינו שהוא מקום שכל עיניים צופות לראותו, ורבי חנין בשם רבי אמר מקום הוא ששמו עיניים. ורבי שמואל בר נחמני אמר נתנה עיניים לדבריה [דוגמא ופתח היתר נתנה לעצמה שאין עבירה בדבר, רש"י] – כשתבעה אמר לה שמא נכרית את – אמרה ליה גיורת אני, שמא אשת איש את – אמרה ליה פנויה אני, שמא קיבל בך אביך קידושין – אמרה ליה יתומה אני, שמא טמאה את – אמרה ליה טהורה אני.

ופירש"י שם: 'גיורת אני - ואיני עובדת כוכבים וראויה לך. פנויה אני - ומותרת לכל אדם. יתומה אני - והייתי קטנה והשיאוני אמי ואחיי, ואין נישואין לער ואונן כלום לאסור עליו משום כלתו', ואין זכות לאם ולאחים להשיא קטנה אלא האב זוכה בה, כדכתיב את בתי נתתי לאיש הזה (דברים כב, טז) ולהך סברא לאו בתו של שם היתה שמשנת ששים ליעקב כלו שנותיו של שם ויעקב כבר היה יותר מבן מאה ועשר. טהורה אני - מנידה, עכ"ל קדשו.

¹²וצ"ע דאם גיורת היא – מה שייך ששאל אותה אם קיבל לה אביה קידושה, הא גר שנתגייר כקטן שנולד דמי. ועיי"ש בעיון יעקב. וע"ע בשו"ת דברי יציב (יו"ד סי' נא אות ב).

¹³הנה מרש"י מבואר שדין עריות שייך גם בבני נח, דלזה כתב דאינה אסורה לו משום כלתו. וזה דלא כהרמב"ן ביבמות (צח, א ד"ה דכולי) דכתב שאין דין ערוה של אשת קרובים כלל בבן נח, שהרי יעקב נשא ב' אחיות, ויהודה נשא כלתו ואמר צדקה ממני.

וראיתי בחידושי מרן הגרי"ז הלוי מבריסק זצ"ל (סוטה שם) דהעיר לפי"ד רש"י על הלשון שמברכין בברכת אירוסין – 'אשר קדשנו במצוותיו וצונו על העריות וגו'', הא גם בני נח אסורים בעריות, ע"ש בדברות קדשו.

הרי מבואר להדיא דיהודה שאל אותה כדי לראות שאינה נכרית ואינה אשת איש
ושלא קיבל אביה קידושין ושאינה טמאה בטומאת נדה, אך לא מבואר שנתן לה קידושין
וכתובה, וא"כ קשה איך עבר בלאו דלא תהיה קדשה.

[ובאמת שמעצם דברי הגמ' יש ראי' שהשבטים קיימו את כל התורה, דא"כ למה שאל
אותה אם נכרית היא, או טומאת נדה, הא בן נח לא נצטווה ע"ז – מלבד על אשת איש,
וע"כ דשמרו השבטים את התורה, ודו"קבט].

דברי הראשונים דקידש יהודה את תמר

ה[והנה בעצם הקושיא איך בא יהודה על תמר, מצאתי בדעת זקנים (לח, יז) שעמדו
בזה, וזה לשונם: 'ותאמר אם תתן ערבון. י"מ שבא עליה בקידושין, וכן מפרשי' מה תתן
לי כי תבוא אלי כלומר במה תקדשני ויאמר אנכי אשלח גדי עזים וגו', ותאמר אם תתן
ערבון וגו' ויאמר וגו' ותאמר חותמך ופתילך וגו'. פי' טבעתך שאתה חותם בה וקדשה
בטבעת', עכ"ל (ובהמשך דבריהם עי' להלן בסמוך).

וכן הביא השפתי חכמים בשם הרא"ם, דאפשר שקידשה בכסף או בשטר, והגדי דהביא
לה הוא לפיוסא בעלמא. וז"ל: 'ואם תאמר, יהודה איך בא על הזונה הא האבות ובניהם
קיימו וקיבלו עליהם התורה, ואם כן היאך עבר על לאו דלא תהיה קדשה. והרא"ם תירץ
אפשר שקדשה בכסף או בשטר והגדי הוא לפיוסא בעלמא' (ע"כ תירוצ' ראשון שהביא).

וביאור דבריו דלפי הפשטות הגדי היה שכר המעשה, כאתנן זונה. ולפי חידושו דקידשה
להיות אשתו, צ"ל שהגדי היה לפיוסא בעלמא. דאין לומר דהגדי היה כסף הקידושין -
דהא לא נתנו לה אז בשעת הקידושין אלא לאחר מכן, ודו"ק.

והנה המהר"ל מפראג זיע"א ב'גור אריה' (לח, טו) הביא דיש אומרים שקידשה בערבון
שנתן לה, אך דחה פירוש זה, וז"ל: 'ויש מפרשים דקידשה בעירבון שנתן לה (פסוק יח).
ואין ממש בזה, שלא נתנם אותם אלא לעירבון, וקיימא לן (קידושין ח, ב) התקדשי לי
במנה אף על גב דהניח משכון עליה אינה מקודשת, מנה אין כאן משכון אין כאן. ועוד
הרי לא רצה יהודה ליתן לה כלום עד שאמרה היא "מה תתן לי" (פסוק טז), ואותו
העירבון בקשה היא משום שיהיה ראייה לה שממנו מעוברת, ולכך רצתה בג' דברים אלו
וכו', עיי"ש עוד בדברות קדשו.

איזה עדים היו בשעת הקידושין

^{כט} ובאמת במהרש"א בח"א שם ביאר הא דשאל לה על טומאתה: 'גיורת אני כו'. לאיסור נדה היה חושש דעתידה
התורה לאסור כרת ולאיסור בעוברת כוכבים אף על גב דאינה אלא גזירת ב"ד של חשמונאי כדאיתא פ' אין
מעמידין היה חושש לאותה גזירה כמו שקיים אברהם אפילו עירוב תבשילין, ועוד דמן התורה נמי קנאין פוגעין בו,
עכ"ל. הרי מבואר מדבריו דגם על דרבנן לבד היה חושש – וכמו שקיים אאע"ה עירוב תבשילין.

ו] אך הנה מה דתמוה הוא דאם קידשה – הא בעינן עדים לקיומי כמבואר בקידושין (סה, ב) ובשו"ע (אה"ע, סימן מב ס"ב), ומשום דאין דבר שבערוה פחות מב' (עי' גיטין ב, ב).

ובדעת זקנים (בהמשך דבריהם, שם) עמדו בזה: 'ותימה לה"ר משה וכי מה הועילו הקידושין והרי צריכים עדים ואפי' שניהם מוידים כדאי' במס' קדושין. וי"ל דמסתמא אדם חשוב כיהודה לא היה יוצא לדרך בלא שנים^ל רעהו ואחר עמו כמו תלמיד חכם וקדשה בפניהם. וא"ת ואכתי היאך הועילו הקדושין והלא לא מסר לה הטבעת אלא בתורת משכון, ואמרינן בקידושין (ח, א) קדשה בפרוטה והניח משכון עליה אינה מקודשת. וי"ל שהקנה לה הטבעת באותה שעה לגמרי, אמנם לאחר מכן התנה עמה שאם שולח גדי עזים שתחזיר לו הטבעת, כן נראה לי, עכ"ל הדעת זקנים. וכן מבואר בפירוש הריב"א עה"ת דקידשה בכסף או שטר או בביאה.

וכד' הריב"א דקידשה בביאה – כן כתב באריכות השפ"ח בשם הרא"ם, דיתכן דבאמת בביאה שבא עליה ובעלה – לשם קידושין בעל, וז"ל: 'אי נמי יש לומר, דקידש אותה בביאה ולשם קידושין בא עליה, והא דאמר בגמרא (קידושין יב, ב) רב מנגיד מאן דמדש בביאה, היינו בעדים, אבל בינו לבינה מותר, והכא לאו עדים היו אלא רעהו שהוא כנפשו, או שלא בפניו היה, וזהו שאמר הכתוב 'הבה נא' ופירש רש"י הכיני עצמך ודעתך, כלומר להתקדש לי בביאה', עכ"ל.

ז] והנה בדברי הדעת זקנים דאדם חשוב כיהודה ודאי לקח עמו שני אנשים לעדות לקידושין, יש לתמוה דסו"ס מי היו אלו שני האנשים שלקח עמו, וכי היו יהודים כשרים לעדות באותו הזמן, והרי יהודה היה לבדו מבלי א' מאחיו משבטי י-ה.

*

^ל עיין ברש"י לעיל (כב, ג) 'את שני נערי. ישמעאל ואליעזר, שאין אדם חשוב רשאי לצאת לדרך בלא שני אנשים שאם יצטרך האחד לנקביו ויתרחק יהיה השני עמו'.

ומקורו ראה במדרש אגדה גבי בלעם - (בובר, במדבר פכ"ב ס"י כב) 'ושני נערי עמו. כך הוא דרך ארץ שאין אדם חשוב יוצא לדרך פחות משלשה בני אדם, מפני ב' דברים מפני שלא ילך האחד למקום אחר וישאר הוא יחידי, ועוד שאם יעשו השנים מריבה, יעמוד השלישי וישים שלום ביניהם, ר' מאיר כך הוא עביד אם חזי חד בר אינש נפק באורחא קרי ליה תרי מות, אתרי מדי קטטה, תלתא מדי שלמא, הדא הוא דכתיב טובים השנים מן האחד (קהלת ד, ט), ואומר והחוט המשולש לא במהרה ינתק (שם, יב). וכן באבינו אברהם אמר ויקח את שני נערי, ע"כ. וע"ע בויק"ר (כו, ז).

ועי' בס' דברי חן להגר"ח נתנון זצ"ל (פיעטרקוב תרס"ד, בפ"ב מהל' חמץ ומצה ה"ו, ס"י מה, ד"ה ונראה לומר) שכתב דמקוה"ד דבעי' ב' אנשים מקידושין (פא, א) דאשה מתייחדת עם ב' אנשים, וכ"ז בעיר, אבל בדרך בעי' ג', שמא יצטרך אחד לנקביו. וה"נ בתוך העיר – דאין לת"ח לצאת יחידי בלילה, סגי בעוד א' עמו, אבל בדרך בעי' ב' מהטעם הנ"ל שמא יצטרך וכו', ודו"ק, ע"ש עוד בדבריו.

וראה דבר פלא במהרש"א בח"א (חולין צא, א) דפירש בטעם הדבר דבסולמו של יעקב היו עולים תרי ויורדים תרי, דכיון דהני מלאכים הם ההמלווין לו לאדם (וכן המלאכים דאיתא בשבת קיט, ב דכל האומר ויכולו שני מלאכי השרת המלווין לו לאדם מניחין ידיהם על ראשו וא"ל וסר עוונך וכו', ע"ש) – ומלאכי לוייה הם שניים, על שם שאין אדם חשוב יוצא לדרך בלא שניים, כמ"ש באברהם וב' נערי עמו וכו', עיי"ש (ונפלא הדבר שכ"א מישראל 'אדם חשוב' הוא, שלכן זוכה לשני מלאכים).

לקח גוי שמוחזק בכשרות ממון

וראיתי לרבינו מרן הגר"א ל' שטיינמן זצוק"ל בספרו 'אילת השחר' שכתב ליישב דצ"ל דאח"כ והביא שני עדים גויים שיעידו, ואע"ג דגוי פסול לעדות (עי' ב"ק פח, א), מ"מ הא כתב בספר החכמה (הו"ד בהגהות אשר"י בפ"ק דגיטין, סי' י ברא"ש שם), דהטעם דגוי פסול לעדות הוא דסתם גוי בחזקת גזלן הוא, וא"כ צ"ל שיהודה לקח שני גויים דהכיר בהם דאינם גזלנים וכשרים הם.

לקח גרים מגרי אברהם ושרה

ח' ובמאמר בפ' חיי שרה כתבנו לדון בקידושי אליעזר לרבקה איזה עדים היו שם, וכנ"ל. והבאתי שם מה שאמר לי דו"ז הגאון הגדול רבי ירחמיאל אונגרישר שליט"א (רה"י בית מדרש עליון) דאולי לקח עמו עשרה גרים מאותם שגייר בחרן, וכמבואר ברש"י (בראשית יב, ה) 'ואת הנפש אשר עשו בחרן'. שהכניסן תחת כנפי השכינה, אברהם מגייר את האנשים ושרה מגיירת את הנשים', הרי דהיה שייך גירות גם קודם מתן תורה, וא"כ מאותם גרים לקח לקידושין. וא"כ י"ל דבני בניו של אותם גרים – הם אשר ליוו את יהודה בדרכו, והם היו עדים כשרים לקידושין שקידש את תמר.

בביאת ייבום לא בעי עדים

ט' וראיתי יישוב נוסף איזה עדים היו שם, בס' 'מנחה חריבה' (מנחת ירושלים, להג"ר פנחס אפשטיין זצוק"ל ראב"ד העדה החרדית, סוטה י, א דף מח, ב), וז"ל: 'והנה עפ"י שמבואר ברמב"ן על התורה פ' וישב [לח, כד] בשם המדרש כי יהודא התחיל במצות יבום תחילה, והיו נוהגין לישא אשת המת האח או האב או הקרוב מן המשפחה יע"ש, וכיון שבאמת היתה לו שומרת יבם, וא"כ גבי יבום מספקא ליה להמל"מ אי בעי עדים בביאת יבמה, עיין בפ"ב מהל' יבום דין ה', ובשם הש"ג, ואף אי נימא דצריך עדים – מ"מ הביא הפ"ת אהע"ז סי' קסו [סק"ו] בשם היד המלך דאם בא עליה בלא עדים – אפשר דלחומרא קנה אותה וצריכה הימנו גט יע"ש, וא"כ ביאת זנות ודאי לא הוי. ואף שהוא לא ידע כלל שהיא יבמתו וכלתו ובכה"ג לא קנה בלא כוונה גם ביבמתו, מ"מ היא שידעה רצתה למונעו מכך, וכמו שפרש"י בד"ה פתח עינים, וכמו שכתב הרש"ש לישב דברי רש"י דלקמן מהא דאיסור כלתו, ואולי גם אמרה לו דבבן נח לא הוי בעי עדים כלל, ויל"ע עוד בזה'.

כיון דהייתה גיורת לא היה חב לאחריו

י' והנה בס"ד עלה ברעיוני תירוץ נפלא ע"ז, ושוב מצאתיו בס"ד בשו"ת דברי יציב (יו"ד, סימן נא) להגה"ק אדמו"ר מצאנו קלויזנבורג זצ"ל, וברוך שכיוונתי לדברי קדשו. דהנה הביא שנשאל הדברי חיים בילדותו, היאך קידש אדם הראשון את חוה בלא עדי קידושין,

הא לא היו בני אדם בעולם באותה שעה. והשיב הדברי חיים, דהא טעמא דבעי' עדי
קידושין, מבואר בקידושין שם משום **דחב לאחריני** (דכל קרובותיה נאסרו בו, וקרוביו
נאסרין בה. לשון רש"י בקידושין סה, ב ד"ה הכא). וא"כ **התם בזמן אדם הראשון דלא**
היה חב לאחריני, כיון דלא היו עוד אנשים בעולם - א"כ אין צריך עדים.

וא"כ, הכא נמי, כיון דתמר גיורת היתה, כמבואר להדיא בגמ' בסוטה, וקיי"ל דגר
שנתגייר כקטן שנולד דמי (יבמות כב, א ועוד), א"כ קרוביה הגויים לא היו חשובים
קרוביה, וליכא חב לאחריני, ולכך אין מעכב העדים.

ושוב ראיתי הדברים ב'דברי יציב' הנ"ל, וזה לשונו שם: '...ואולי היה אפשר ליישב בזה
קושיית המהרש"א שמה [ח"א סוטה שם בד"ה גיורת] על מ"ש הרא"ם דקדשה יהודה,
דהלא הוה בלא עדים עיין שם. ולפענ"ד למה שאומרים העולם בשם ז' הגה"ק הדברי
חיים שנשאל בילדותו היאך קידש אדם הראשון חוה [בלא עידי קידושין], ותירץ דלא
שייך חב לאחריני דלא הוה אחר, ודפח"ח וש"י. ולפענ"ד לפי היש"ש שמה [קידושין פ"ג
סי' יט] לרש"י שם חב לאחריני איסור קרובים ולא שהיא נאסרת לאחרים דהרי לא רוצה
בהם עיין שם, ועיין באור חדש שמה [בד"ה א"ל התם], **וכיון שבתמר הקרובים היו גויים**
ולא שייך בהו שחב לאחריני, שפיר מקודשת, וצדקו דברי הרא"ם ואפילו לדרבנן ודו"ק כי
נכון בס"ד, עכ"ל.

אך הנה יש להעיר ע"ז, דכ"ז ניחא לדעת רש"י ותוס' (גיטין ד, א ד"ה דקיי"ל) דה'חב
לאחרינא' (דלכך בעינן עדים) הוא לקרוביה של האשה, אבל דעת הרשב"א והר"ן
(קידושין שם) דהחוב הוא שנאסרת **לכולי עלמא** מדין אשת איש, וא"כ לפי דבריהם הכא
לא אהני לן תירוץ זה דאכתי חוב לכו"ע שקידשה ואסרה להם דבני נח נצטוו על
העריות (סנהדרין נח, א).

ורק יל"ע לפ"מ שידוע בשם מרן הגרי"ז הלוי מבריסק זצ"ל **דלא היה כל דיני אישות**
ועריות מקודם מ"ת לא, וא"כ לא שייך כ"כ 'חב לאחרינא' אולי, כיון שלא היה דיני אישות
ועריות קודם מתן תורה. אך יש לומר דמ"מ גם אם לא נמנעו מן העריות מחמת 'שם
איסור' שבדבר, מ"מ כל בר דעת מבין דא' שנשא אישה איננה הפקר לכל, וכבר מצינו
בחז"ל שאוה"ע גדרו עצמן מן העריות (עי' ב"ר ע, יא), והיינו שגדרו עצמן מצד חוקיהם
ונימוסיהם, וא"כ אכתי חביב חב לאחריני. אך לכאן זה אינו דא"כ אז זה שייך לפי
חוקיהם גם בלא עדים, דסו"ס נשאה לאישה, והם לשיטתם לא אזלי בתר עדים, ויל"ע
בזה. ועוד יל"ע בתירוץ זה דסו"ס הא איכא חב לאחריני גבי קרוביו של יהודה עצמו שכן
חשיבי קרוביו.

לא וכבר הבאתי הדברים במאמר בפ' חיי שרה, ועי' בס' טעם ודעת למרן הגר"מ שטרנבוך שליט"א (עמ' קח) שכתב
גבי קידושין אליעזר לרבקה, בזה"ל: 'וצ"ב, עיקר הקידושין באליעזר, דהרי היה בלי עדים כשרים. ונראה, שקודם מתן
תורה לא שייך גדר אישות באיסורי עריות ובקדושה, שיסודה ע"פ תורה, וכן שמעתי ממרן הגרי"ז סולובייצ'יק
(הגאב"ד דבריסק) זצ"ל, דלא שייך איסור שתי אחיות ביעקב אבינו, שלא שייך אז גדרי קידושין ע"פ תורה כלל,
שעיקרה בגדר קניין לבד, אין בזה עדות לעיכובא, וא"ש, שאליעזר עבד ולא בר שליחות לקידושין, והיאך מועיל,
אלא שלקידושין דאורייתא דווקא לא מועיל, וכמ"ש, עכ"ד.

והנה קושיא עצומה יש בכל זה, דזה מיישב רק הקושיא איך בא עליה בלא קידושין, אך קדישה היא בלי קידושין ובלי כתובה, ואיך א"כ כתב לה כתובה באותה שעה. ויתכן דאם מקדש אותה, ורק לא נותן לה כתובה, תו לא קעבר באיסורא 'לא תהא קדישה', אלא רק בגזירת חכמים (יבמות פט, א וכתובות לט, א) דלא ישהה אדם אפ"י שהה קלה בלא כתובה שלא תהא קלה בעיניו להוציאו. ודב"ז שרק גזירת חכמים אולי לא קיים יהודה. וצ"ע בכ"ז.

פן נהיה לבוז – על עצם הביאה או דב"א

יא] והנה במהרש"א בח"א בסוטה (שם, ד"ה גיורת) הקשה בעצם תירוץ הרא"ם (וכנ"ל בשם הראשונים) דבאמת יהודה קידש את תמר (כסף או שטר או בביאה), דא"כ מהו דכתיב (פס' כג) 'ויאמר יהודה תיקח לה פן נהיה לבוז הנה שלחתי הגדי הזה ואתה לא מצאתה', ואם באמת קידש יהודה את תמר – א"כ מאי גנאי יש בזה, ולמה אמר 'פן נהיה לבוז'.

וז"ל המהרש"א: 'וכתב הרא"ם ואת איך הותר לבא על הזונה והלא כו' שמא י"ל כו' אבל מ"מ קדשה בכסף או בשטר ואח"כ בא עליה כו' ע"ש. ואין נראה דכתיב פן נהיה לבוז ומה גנאי היה אם נתקדשה לו, ועוד אמרו גדולה עבירה לשמה כו', ועוד דנראה דמעשה זה לא היה אלא בינו לבינה ואין אשה מתקדשת בלא עדים אפילו בקדושי ביאה, והרמב"ם בפ"א דהלכות אישות כתב קודם מתן תורה היה אדם פוגע באשה בשוק אם רצה היא והוא נותן לה שכרה ובוועל אותה על אם הדרך והולך והיא נקראת קדשה משנתנה תורה נאסרה כו' עכ"ל, כל זה מרמז על מעשה יהודה ותמר שלא נכשל אלא בדבר זה שעתידיה תורה לאסור, ובב"ר זימן לו הקדוש ברוך הוא מלאך הממונה על התאוה לעבור בכזה דהיינו דבר שעתידיה תורה לאסור וק"ל, עכ"ל.

והנה באמת בעצם קושייתו מהא דאמר 'פן נהיה לבוז' – מה גנאי אם נתקדשה לו, הנה באמת באבן עזרא ביאר הגנאי באופן אחר, וז"ל: 'פן נהיה לבוז. ללעג שנתתי חותם ופתיל ומטה ערבון על דבר קל כזה לב', עכ"ל.

וממילא יתכן דהרא"ם וסייעתיה יבאר ג"כ כן – דאין המכוון לבזיון על עצם מה שבא עליה (דכטענת המהרש"א, דסו"ס קידשה, ומאי גנאי הוא זה) – אלא יבארו דהבזיון שהיה הוא שנתן חותם וכו' על דבר קל שכזה.

^לוצ"ע מה הלעג שנתן זה עבור הקידושין, ולמה מיקרי 'דבר קל כזה'. והיה מקום לומר שכוונתו 'קל כזה' על החותם והפתיל והמטה, שזה הלעג שנתן דבר קל שכזה לקידושין. אבל מלשוננו משמע דהלעג יהיה שנתן את חותמו ופתילו ומטהו לדבר קל – היינו כדי לבוא אליה. וצ"ל דסו"ס כן הוי לעג ליתן את זה עבור ביאה אחת. ובאמת עי' באבן עזרא (בפס' יח) 'חותמך. מרוב תאוותו נתן שלשה דברים ערבון על דבר קל וכו'.' ובפרט לפמש"כ הראשונים דהיה זה התפילין וכו' (עיין בעל הטורים ופענח רזא עה"פ שם) א"כ מובן מאד למה הוי לעג, דאינו סתם חותם ופתיל ומטה אלא חפצי מצוה וקדושה, שמלבד שוויים הממוני יש בהם גם שווי רוחני, ולזה א"ש דילעגו עליו שנתן א"ז עבור דבר קל. ודו"ק.

או יבארו כדברי הרשב"ם שם: 'תקח לה. מה שבידה, כי לא אשלח עוד אליה. **פן נהיה לבזו. לחזור אחר הקדשות**'. והיינו דהבזיון הוא שאם ימשיכו לחפש אחריה – ויחזרו אחר הקדשות (הזונות) – ה"ז זה בזיון ולעג גדול. אבל בעצם מה שבא עליה – אין גנאי, ולא ע"ז דיבר, וכנ"ל – דהרי קידשה.

עוד י"ל דיבאר כדברי השפתי חכמים בשם המנח"י, וז"ל: 'הבזיון הוא **שיאמרו אשה רימתהו**, ולכן מוטב שאמחול על הערבון אע"פ ששזה יותר מגדי. וזהו שסיים 'ולפי שרימה וכו'', להורות שברמאות באה עליו. **אבל אין לפרש דהגנאי הוא שבא על הקדשה, דא"כ למה הניחוה לישוב בפרשת דרכים, גם אין שאל איה הקדשה מאחר שהוא גנאי, עכ"ל**. וכוונת המנחת יהודה דמזה שיהודה הניח לתמר להשאר בפרשת דרכים (גם בשעת מעשה, וגם אח"כ) – ע"כ דלא אחז את זה לדבר מגונה, ולא על זה הייתה כוונתו ב'פן נהיה לבזו'. וגם מזה שרעהו העדולמי שאל 'איה הקדשה' – ואם אחז א"ז לדבר גנאי, לא היה הולך ושואל כן ברבים, וע"כ דלא ע"ז כיוון ב'פן נהיה לבזו' (וכנ"ל – דבאמת היה קידושין, ולכך לא היה בזה גנאי).

א"כ נפקא לן ג' ביאורים מהו 'פן נהיה לבזו', או דהכוונה על שנתן כן לדבר קל, או דיחזרו אחר הקדשות, או שאשה רימתהו. וסרה קושיית המהרש"א מעל הרא"ם וסייעתו.

תירוץ הרא"ם דרק בישראל וישראלית אסור

יבן והנה תירוץ נוסף כתב השפתי חכמים בשם הרא"ם, דסבירא ליה ליהודה דלאו דלא תהא קדישה, הוא רק בישראל וישראלית, ואילו כותית אינה אסורה אלא מדרבנן. וז"ל: '**אי נמי, סבירא ליה דלאו דלא תהיה קדשה, בישראל וישראלית נאמר, דכותית אינה אסורה אלא מדרבנן, עכ"ל**.'

ותורף החידוש הוא דרק בישראל וישראלית הוא דאסור לבוא בלא כתובה וקידושין, אבל בכותית לא נאמר איסור תורה. ובאמת שלשון הפסוק הוא 'לא תהיה קדשה **מבנות ישראל**, ולא יהיה קדש **מבני ישראל**' – וא"כ כנראה זו כוונתו, דעל ישראל וישראלית קפיד קרא.

אך צ"ע דהא בגמ' בסוטה (שם) איתא להדיא דאמרה ליה תמר ליהודה '**גיורת אני**', וא"כ איך קורא לה כותיתלד.

^{לב} או דכוונתו דאם עצם מה שבא על הקדישה הוא גנאי, א"כ איך הסכימו אנשי המקום שתשב שם, וע"כ שבאותו מקום לא היה נחשב זה לגנאי.

^{לד} **והנה צ"ע** בדברי הגמ' דאמרה 'גיורת אני', הא היתה בתו של שם שהיה 'כהן לאל עליון', וכמ"ש למעלה, ואמאי אומרת ע"ע שהיא גיורת (והיינו דקשה בתרתי, גם למה השפ"ח כתב דהיא כותית הרי הייתה מזרעו של שם, וגם למה אמרה גיורת אני – הא מזרעו של שם הייתה).

ונראה ליישב הדברים בדרך חידוש, והוא עפ"מ שכתבנו במאמר לעיל (פ' חיי שרה), בנידון האחרונים האם היה שייך גירות קודם מתן תורה (להלן בסמוך ציינתי כמה מ"מ). אך כתבנו לחדש דיתכן ולא היה גירות שקיבלו ע"ע כל המצוות בגדר 'ישראל', אלא רק דנהיו '**עובדי השם**'. והבאנו שם דברי רש"י ז"ל גבי אברהם ושרה **שהכניסו תחת כנפי השכינה** – וע"ז כ' רש"י דאברהם מגייר האנשים ושרה הנשים, ומוכתא דלשון גירות קודם מ"ת קאי ג"כ גם כשרק נכנסו תחת כנפי השכינה בלא חלות 'ישראל'. וכן מוכח מרש"י כאן דפי' ע"ד תמר שאמרה 'גיורת אני'.

ועוד צ"ע, דהא תמר היתה בתו של שם או מזרעו (כמ"ש רש"י בפס' כד), וא"כ לא היתה כותית, דמקרא מלא דיבר הכתוב (בראשית יד, יח) 'והוא כהן לאל עליון', וכדמפרשינן בנדרים (לב, ב הובא ברש"י עה"ת שם) דהיינו שם בנו של נח, וכתב שם הרמב"ן 'והוא כהן לאל עליון. בעבור היות בכל העמים כהנים משרתים למלאכים הנקראים 'אלים' כענין שנאמר (שמות טו, יא) מי כמוכה באלים, יקרא הקב"ה 'אל עליון', ועניינו התקיף הגבוה על כל גבוהים, כמו יש לאל ידי (בראשית לא, כט) ומלכי צדק לא הזכיר השם אבל אברהם אמר ה' אל עליון, עכ"ל הרמב"ן. ומבואר דהעבד להקב"ה.

ובתרגום יב"ע שם איתא 'ומלכא צדיקא הוא שם בר נח מלכא דירושלם נפק לקדמות אברם ואפיק ליה לחם וחמר בההוא זימנא הוה משמש קדם אלקא עילאה', וכמ"ש הגר"י אייבשיץ זצ"ל באהבת יונתן שם דהיה ירא שמים גדול. וכן היה לו בית המדרש, כמ"ש רש"י (כה, כב) [וגם דמבואר בקרא שאע"ה אכל ממאכלו ומיינו, וע"כ דלאו עכו"ם היה, דאל"כ הו"ל יין נסך], וא"כ גם זרעו היה מן הסתם עובד ה' ולא עובדי ע"ז, ומדוע חשיב לה כותית, וצע"ג בכ"ז.

מלאך הכריחו ליהודה לבוא על תמר

יג] והנה תירוץ נוסף יש לומר, והוא ע"פ דבר חידוש שמצינו בפירוש הרא"ש עה"ת, וכ"ה במושב זקנים לבעה"ת עה"ת בשם מדרש שכל טוב, דבאמת יהודה לא רצה לבא עליה, ובא מלאך הממונה על התאוה והסיטו בעל כרחו בכדי שיוליד מלכים, כמ"ש רש"י לקמן (לח, כו) 'צדקה. בדבריה, ממני. היא מעוברת. ורז"ל דרשו שיצאה בת קול ואמרה

'ואיני עובדת כוכבים וראויה לך', והיינו דכל מהות הגירות מתבטאת בזה ש'איני עובדת כוכבים' [וע"ע ברש"י בסוטה (יב, ב ד"ה לרחוץ) שכתב גבי בת פרעה שירדה ליאור לרחוץ 'לטבול שם לשם גירות', הרי דכן היה מעשה גירות, ורק צ"ל דהתבטא הדבר ביראת שמים ואי עבודת ע"ז. וע"ע במד"ר (ב"ר נג, ט) דכל תינוק שינק משרה נעשה 'ירא שמים', ולהדיא מוכחא דזהו הגירות - דנעשה ירא שמים ועובד השי"ת. (וע"ע בכל ענין זה דגירות קודם מ"ת, בשו"ת מהרי"ט ח"ב, סימן ו ובחי' מרן רי"ז הלוי עה"ת, פרשת בא, עה"פ 'וכי יגר אתך גר ועשה פסח לה' ובס' 'חבצלת השרון', ח"א, עמ' קכ].

ולפמשנ"ת לעיל דזהו גדר גירות קודם מ"ת, א"כ הדברים מיושבים כמין חומר, דהנה מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א הביא בקונטרס 'למכסה עתיק' בשם ספר הישר די"א שתמר היתה בתו של עילם - שהוא היה בנו של עילם (י, כב). וא"כ יתכן שעילם עצמו לא עבד לקוב"ה, וממילא גם כן זרעו ובני ביתו אחריו לא עבדו להשי"ת, וא"כ תמר בתו גם כן בתחילה (בקטנותה) לא עבדה לה' יתברך, ולכשעזבה את בית אביה ו'נתגיירה'- וכדייק רש"י בלשונו שרק 'איני עובדת ע"ז', והיינו, דעזבה את בית אביה וגילוליו, ועבדה את השי"ת, ומשו"ה קרי לה 'גיורת', דהחלה לעבוד את השי"ת.

ודב"ז צריך מקור - לומר דעילם לא עבד את הקב"ה, דמסברא אם בא מבית שעבדו את הקב"ה, דארפכשד אביו לכאו' כן היה עובד ה'- דהא בנו 'עבר' (אחיו של עילם) - הקים את הביהמ"ד ביחד עם שם - 'בית מדרשו של שם ועבר', ומסתמא גם אביו היה עובד ה', ד'שותא דינוקא בשוקא או דאבוה או דאימיה' (סוכה נו, ב), וכעין שכתב האוה"ח הק' (לקמן מו, טו) 'כי הענפים יגידו על השורש', ואין לומר סתם דעילם אחיו היה רשע. אך הנה עילם היה א' מהמלכים שנלחמו עם אאע"ה, וכדמוכחי קראי (יד, א-ט), (ויש לדחות דרך ארצו נקראת על שמו ואיהו היה צדיק, ויל"ע), וא"כ קצת מוכח דהיה רשע, וצ"ע.

[ובאופ"א יש להוכיח דהיה רשע, והוא מיניה וביה ממה שייסדתי בגדר גירות קודם מ"ת, דע"כ מדאמרה תמר שאינה עובדת ע"ז, וכדפירש"י בסוטה, ושתוא דינוקא וכו', והענפים יגידו על השורש וכו', וא"כ מוכח דבאה מבית שעבדו שם ע"ז. וע"ז קאמרה דעזבה ונהייתה 'גיורת', ויל"פ בכ"ז טובא]. (והנה אי נימא דהיתה בתו של עילם, אז לא דחוק כ"כ דחייתה עד דורו של יהודה ונישאה לבניו).

ממני ומאתי יצאו הדברים, לפי שהיתה צנועה בבית חמיה גזרתי שיצאו ממנה מלכים, ומשבט יהודה גזרתי להעמיד מלכים בישראל, עכ"ל.

וזה לשון הרא"ש בפירושו: 'ויט אליה אל הדרך. וא"ת וכי איש כמו יהודה שהיה צדיק איך היה נוטה אל זונה אשר לא הכירה ואולי היתה ממזרת או כנענית וישחית זרע קדוש בה. וי"ל דה"פ ויראה יהודה והלך לדרכו ויט אליה כלומר בא מלאך והטהו בעל כרחו, אתיא ג"ש כתיב הכא ויט אליה אל הדרך, וכתיב התם ותט האתון מן הדרך גבי אתון בלעם, כמו שאותה הטיה על ידי מלאך כך ההטיה דהכא על ידי מלאך, בשביל המלכים שהיו עתידים לצאת ממנה ומאת ה' היתה הסבה וא"ת איך יצאו כל כך דרך גנאי. דהא אז"ל אין ממנין פרנס על הציבור אלא א"כ קופה של שרצים תלויה לו מאחוריו שאם יתגאה על הציבור א"ל חזור לאחוריך פי' שמץ פיסול כמו כן הכא אלו היו יוצאין מלכים מיהודה שלא כדרך גנאי היה מתגאה על השבטים לפי' אם יתגאה יאמרו לו שתוק כי לא יצאו ממך אלא על דרך גנאי, עכ"ל.

וממילא לפי דבריו דבאמת היה בעל כרחו, לכך לא הייתה תביעה על יהודה איך עשה כן. וכיסוד זה כתב האור החיים הקד' (בראשית מט, ג): 'ומה שתמצא שיהודה שכב עם תמר, ב' תשובות בדבר הא' כי לא ידעה, וגם מלאך אנסו, כאומרם ז"ל (מכות כג, ב) בפסוק צדקה ממני שיצתה בת קול ואמרה ממני יצאו הדברים מה שאין כן ראובן דאדרבה התורה העידה כי עשה מעשה בלתי הגון, עכ"ל [האזה"ח איירי שם איך בא עליה הלא כלתו היא, וע"ז יישב דלא ידע כי כלתו היא, ועי' בקו' זה להלן אות יז].

קודם מ"ת לא נאסר כלל קדישה

ידן] והנה תירוצ' נוסף נראה לומר בס"ד, דהנה הרמב"ם בהביאו דין ד'לא תהיה קדישה', כתב בזה"ל (פ"א מהל' אישות ה"ד): 'קודם מתן תורה היה אדם פוגע אשה בשוק אם רצה הוא והיא נותן לה שכרה ובוועל אותה על אם הדרך והולך לו, וזו היא הנקראת קדשה, משנתנה התורה נאסרה הקדשה שנאמר לא תהיה קדשה מבנות ישראל, לפיכך כל הבועל אשה לשם זנות בלא קידושין לוקה מן התורה מפני שבעל קדשה', עכ"ל הרמב"ם.

וכתב ע"ז המגיד משנה שם: 'קודם מתן תורה וכו'. זה פשוט ומעשה יהודה ותמר יוכיח', עכ"ל. הרי מבואר מדברי המג"מ דבאמת זה היה טעם ההיתר של יהודה לבוא על תמר – משום שקודם מתן תורה לא נאסרה הקדישה.

רק דזה גופא צ"ע, דהא כמו שביארנו השבטים קיימו כל התורה – גם כשלא נמסרה עדיין, וא"כ מה ההוכחה ממעשה דיהודה ותמר דקודם מ"ת לא היה איסור, הא קודם מ"ת לא היו שום דינים ומצוות – ואעפ"כ קיימום האבות והשבטים. וצ"ע.

ושו"ר שכן מבואר ברמב"ם גופיה, בספרו 'מורה נבוכים' (ח"ג פרק מט), וז"ל שם: 'ואפשר ללמוד ממעשה יהודה מדה חשובה ויושר משפט, וזה מאמרו תקח לה פן נהיה לבזו הנה שלחתי הגדי הזה, ובאור זה שבעילת קדשה קודם מתן תורה היה כבעילת האדם אשתו אחר מתן תורה, ר"ל שהיה מעשה מותר לא היה אדם מרחיק אותו כלל,

ונתנית שכר המותנה עליו לקדשה אז, כנתינת כתובת אשה לה עתה בעת הגרושין, ר"ל
שהוא דין מדיני האשה שחייב עליו לתת, ומאמר יהודה תקח לה פן נהיה לבוז, מלמד
אותנו שעניני המשגל כולם ואפילו המותר מהם הוא בושט עלינו לדבר בו, וראוי לשתוק
ממנו ולהסתירו, ואפילו אם יגרום הפסד ממון, כמו שתראה יהודה עשה באמרו טוב
שנפסיד וישאר לה מה שבידה משנתפרסם לבקש ונוסיף בושט, זאת היא המדה אשר
למדנו מן הענין ההוא. ואמנם היושר אשר למדנו ממנו, הוא אמרו לנקות עצמו מגזלתה
ושהוא לא שנה ולא בטל מה שהסכים עמה עליו, הנה שלחתי הגדי הזה, אין ספק שהגדי
ההוא היה טוב במינו מאד, ומפני זה רמז אליו ואמר הזה, וזהו היושר אשר ירשו
מאברהם יצחק ויעקב, שלא ישנה אדם בדבורו, ולא יחליף תנאו ושיתן לכל איש חקו
משלם, ושאין הפרש בין מה שיהיה בידו ממון חברו ע"ד הלואה, או ע"ד פקדון, או על אי
זה צד שיתחייב לו משכירות או זולתו, ושכתובת כל אשה כדין כל שכר שכיר, ואין
הפרש בין כובש שכר שכיר ומי שיכבוש חקי אשתו, ואין הפרש בין עושק שכיר או
מתעולל עליו להוציאו מבלי שכירות, או שיעשה כן עם אשתו עד שיוציאנה מבלי מוהר,
עיי"ש עוד בלשון קדשו.

ועכ"פ מבואר מדבריו דהיה המעשה הזה מותר כבעילת איש ואשתו. ועדיין יש לבאר
הדברים דאם האבות והשבטים קיימו כל התורה – א"כ למה את זה לא קיימו. ואולי
הביאור בזה הוא, דבדין 'לא תהיה קדישה' נאמר ונכתב שרק ממתן תורה חייבין בו ולא
קודם לכן, וממילא דווקא שאר מצוות – שאמנם נמסרו רק במתן תורה, אבל האבות
קיימום כבר קודם מתן תורה, משא"כ לאו ד'לא תהיה קדישה' – יש לחדש דזה גופא
הדין, דקודם מתן תורה מותר, ורק אחר מתן תורה נאסר. וא"כ האבות כשקיימו דין זה –
זה גופא קיום הדין – שקודם מתן תורה מותר היה הדבר.

ויש להביא ראיה לזה, דדברי הרמב"ם בהל' אישות דקודם מ"ת היה אדם בועל אשה
וכו' ורק משניתנה תורה נאסרה הקדישה, אי"ז מהרמב"ם אלא כן הוא כבר ממדרש שכל
טוב ומדרש הגדול. וא"כ זה גופא כוונת התורה בלאו זה – דרק ממתן תורה נאסר.

ואולי יש להשוות הדברים עם דברי מרן הגרי"ז הלוי זצ"ל (שהבאנו לעיל בהערה ו)
דקודם מ"ת לא היה דיני אישות ועריות, ולכאן' קשה – דכל המצות לא היו קיימין, דהא
קודם מתן תורה היה, ואעפ"כ קיימו האבות את מה שעתידין היו להצטוות. אלא י"ל
דבדיני עריות ואישות- זה גופא נאמר בתורה, שרק ממתן תורה ניתן כל פרטיה
ודקדוקיה, ולא קודם לכן. ויל"ע עוד בכ"ז.

איסור קדישה רק במופקרת – ולא במיוחדת לו

טו] והנה לענ"ד נראה ליישב הקושיא איך לא חשש יהודה לאיסור ד'לא תהיה קדישה'
באופן חדש, והוא ע"פ חידוש שחידש הרש"ש טויבש זצ"ל (רבי שמואל שמעלא טויבש
זצ"ל – בהגהותיו שנדפסו ב'ילקוט מפרשים' בעוז והדר, קידושין ו, א) דהנה שם אמרי' –
אמר רב יהודה אמר שמואל כל שאינו יודע בטיב גיטין וקידושין לא יהא לו עסק עמהן.

וכתבו שם התוס' לבאר כן בשם הר"ר עזריאל: 'שלא ידבר עם הנשים על עסקי קידושין לקדשם שפעמים שתהא מקודשת באמירתם או בנתינתם ולא יבין. וקשה תינח בקידושין, בגירושין מה בכך אם יסבור שאינה [מגורשת], ושמא איכא למיחש לכהן', עכ"ד.

וביאר דבריהם, דהר"ר עזריאל ס"ל דהחשש הוא שידבר עם הנשים בעסקי קידושין ובטעות יקדשם או יגרשם מבלי שיבין. וע"ז הק' התוס' דבשלמא בקידושין יש חשש שיקדשנה, ולא ידע, והו"ל אשת איש. אבל בבעל שיגרש את אשתו מבלי ידיעה, מה בכך דימשיך לחיות עמה ואינו יודע דגרשה היא. וע"ז תירצו דאיכא למיחש בכהן דאסור בגרשה.

והקשה שם ב'עצמות יוסף' ע"ד התוס', הא יש איסור דלא תהיה קדישה, דאסור לבוא על אשה בלא כתובה וקידושין, וא"כ תיפוק ליה דמשום הא יש חשש שיגרשנה מבלי שיידע וימשיך לחיות עמה.

והרש"ש טויבש תירץ על קושיא זו, וז"ל: 'בא"ד ושמא איכא למיחש לכהן. נ"ב, בעצמות יוסף תמה מדוע לא תירץ משום איסור קדושה, ולק"מ דלא שייך קדושה כיון דמיוחדת לו דסבר שהיא אשתו. אולם קשה מדוע לא תירץ שמא ימות בלא בנים ותתייבם ופוגע באשת אח שלא במקום מצוה', עכ"ל.

הרי מבואר מדברי הרש"ש טויבש חידוש גדול, דכל איסור לא תהא קדישה – הוא רק בגוונא שאינה מיוחדת לו, שאינה אשתו, ודרך זנות היא זו. אבל כל שמיוחדת היא לו, דסבר שהיא אשתו, הגם דע"פ דין אינה אשתו, ואין כאן לא קידושין ולא כתובה – מ"מ אין בזה איסור דלא תהיה קדישה.

ויש לבאר דבריו עפ"ד רש"י בדברים (שם): 'לא תהיה קדשה. מופקרת, מקודשת ומזומנת לזנות'. והיינו דעל הפקירות וזנות קפיד רחמנא, אבל כל שהיא מיוחדת לו – אין בזה איסור דלא תהיה קדישה.

וממילא יתכן לחדש ולומר דהכ"נ נימא כן, דאמנם יתכן ולא קידש יהודה את תמר, אך מאחר דחזינן בגמ' בסוטה דשאל אותה יהודה כמה וכמה שאלות וחקירות, אם פנויה היא, ואם לא קיבל לה אביה קידושין וכו', א"כ בכה"ג אין כאן לאו דלא תהיה קדישה דהו"ל כמיוחדת לו – דאין כאן 'מופקרת, מקודשת ומזומנת לזנות'.

וגם אולי היה בדעתו לישאנה ולייחד אותה כאשתו – וא"כ כל שמיוחדת לו, אין כאן איסור דלא תהיה קדישה – הגם שאין כאן קידושין וכתובה. אך זה חידוש גדול, דבפשטות לא מצינו שרצה לייחדה לאשתו, אלא רק בא עליה פעם אחת והביא לה שכרה בגדי. ולא מבואר שייחדה להיות אשתו. וצ"ע בכ"ז.

ובס"ד שמחתי למצוא דאולי כיוונתי בתירוץ זה לדברי קדשו של המהר"ל זיע"א ב'גור אריה' כאן, שעמד ג"כ באריכות לשון קדשו על קושיא זו היאך היה מותר ליהודה לבוא על תמר, ואמאי לא היה בזה משום לא תהיה קדישה, וכתב שם בזה"ל:

'...מכל מקום קשיא איך הותר ליהודה הא קדשה היא, ויראה דיהודה אמר לה 'הבה נא אבא אליך' (פסוק טז) ופירוש "הבה" לשון הזמנה (רש"י לעיל יא, ג) שתתני דעתך לכך, ולמה הוצרך לומר 'הבה נא', אלא מפני שאמר לה שלא תעשה המעשה דרך זנות - רק תהא מיוחדת לו, ואין כאן זנות אלא אם עושה לשם זנות, וכאן כיון שאמר לה 'הבה נא' שתתייחד לו - אין כאן זנות. ומה שאמר 'תקח לה פן נהיה לבו' (פסוק כג) והרי יחדה לו, דאין זה קשיא, דמכל מקום אין הכל יודעין שיחדה לו, והוי זנות, ועוד יתבאר לקמן, עכ"ל קדשו.

הרי מבואר מדבריו ממש כעין מה שכתבנו ע"פ הרש"ש טויבש, דאמנם לא היו שם קידושין אך סו"ס כיון שייחד אותה וזימן אותה עבורו - א"כ בכה"ג אין כאן איסורא ד'לא תהיה קדישה', משום דאי"ז לשם זנות והפקירות, אלא מיוחדת היא לו. ואודה לה' כי זכיתי לכיון לדברות קדשו.

מלך מותר בפילגש

טז] והנה תירוץ נוסף ראיתי מביאים בשם ס' 'מחנה חריבה' (הנ"ל) שכתב ליישב, דכיון דיהודה היה מלך, וכדאיתא בב"ר (פד, יז) 'ויאמר יהודה אל אחיו וגו', א"ר יהודה בר אילאי, בשבח יהודה הכתוב מדבר, בג' מקומות דבר יהודה בפני אחיו ועשו אותו מלך עליהם וכו', עיי"ש, וכן מבואר בזה"ק (פרש' ויגש, דף רו ע"א): 'רבי יהודה פתח ואמר, כי הנה המלכים נועדו, דא יהודה ויוסף, בגין דתרווייהו מלכים, ואתקריבו דא בדא לאתווכחא תרווייהו כחדא וכו', עיי"ש עוד.

וא"כ לקחה יהודה כפילגש, וכמבואר בסנהדרין (נא, ב) וכ"פ הרמב"ם (פ"ד מהל' מלכים ה"ד) דמלך מותר בפילגשים ללא קידושין, וז"ל: 'וכן לוקח מכל גבול ישראל נשים ופילגשים, נשים בכתובה וקדושין, ופילגשים בלא כתובה ובלא קידושין אלא ביחוד בלבד קונה אותה ומותרת לו, אבל ההדיוט אסור בפילגש אלא באמה העבריה בלבד אחר ייעוד, ויש לו [רשות] לעשות הפילגשים שלוקח לארמונו טבחות ואופות ורקחות, שנאמר ואת בנותיכם יקח לרקחות ולטבחות ולאופות', עכ"ל הרמב"ם שם.

ואם כן יש לומר דהכא נמי לקחה יהודה שהיה מלך, כפילגש, ואז מותר בה בלי כתובה וקידושין, ומשום הכי לא קעבר בשום איסור. וכתירוץ זה כתבו בכמה ספרים ליישב גם גבי אברהם אבינו שנשא את הגר המצרית, וגם שם מיישבים (ראה בס' חבצלת השרון פ' לך לך) דכיון דאאע"ה מלך היה (כמבואר בב"ר (טו, יד) 'אל עמק שווה הוא עמק המלך' - שהשווה הכל ונטלו עצה וקצצו ארזים ועשו כסא והושיבוהו מלך עליהם וגו', וא"כ לכך היה מותר בפילגש, ע"ש ות"נ.

איך תמר הכשילתו באיסור כלתו

יז] והנה כל יישובים אלו באו ליישב הקושיא איך היה מותר ליהודה לבוא על תמר האסור משו לאו דלא תהיה קדישה, אך יש עוד קושיא אחריתא, והיא איך תמר עצמה הכשילתו באיסור כלתו, שהרי הייתה כלתו של יהודה – בהיותה נשואה לער בכורו, ואיסור גמור הוא לבוא על כלתו (ויקרא יח, טו).

קטנה הייתה ומיאנה ולא היתה כלתו

ובשפתי חכמים כתב בשם הרא"ם ליישב, דתמר היתה, קטנה ומיאנה אחר מיתת שני בעליה, וז"ל השפ"ח: 'ואם תאמר, יהודה נהי דלא ידע דכלתו היא, אבל תמר הצדקת איך התירה עצמה להבעל לו שהיא ערוה עליו מן התורה. והרא"ם תירץ, תמר קטנה הייתה, ומיאנה אחר מיתת שניהם, והאריך שם'.

ובאמת שזה מפורש להדיא ברש"י בסוטה (שם): 'יתומה אני. והייתי קטנה והשיאוני אמי ואחיי ואין נישואין לער ואונן כלום לאסור עליו משום כלתו, ואין זכות לאם ולאחים להשיא קטנה אלא האב זוכה בה כדכתיב את בתי נתתי לאיש הזה וכו', עכ"ל. וא"כ מבואר ברש"י להדיא דליכא איסור משום כלתו משום שמיאנה, ואם מיאנה א"כ למפרע איברר ואיגלווי מילתא דלאו כלתו היא, ואין כאן איסור כלתו.

והוא רש"י מפורש דליכא איסורא (עיי"ש במהרש"א וברש"ש וביעב"ץ, ובשו"ת משנה הלכות [ח"ב, סימן ל"ד, ד"ה וכדבריו] וברשב"א ביבמות [צ"ח.], ובריב"א עה"ת [ל"ח, טו], ובפרשת דרכים [דרוש א', ד"ה], ובגור אריה למהר"ל, ואכמ"ל).

ועוד כתב השפתי חכמים שם ליישב: 'ולי נראה, ד'ער' קטן היה כשקידשה, ואין קידושי קטן כלום, ולא בא עליה משהגדיל כי המיתו ה', ולא הייתה כלתו מעולם, עכ"ל.

אחר מיתת בנו אין איסור כלתו בב"נ

יח] והמהר"ל ב'גור אריה' כתב בקושיא זו, וז"ל: 'ואם תאמר תמר שהיתה צדקת איך הפקירה עצמה ליהודה, והרי כלתו היא, וחיבת שריפה עליו, ולמה הכשילה את יהודה, ויראה שאין איסור 'כלתו' לבני נח לאחר מיתה, ומותרת לו משום איסור כלתו, והרי לא היתה זונה, ולפיכך לא עשתה איסור, עכ"ל. ועע"ש באריכות לשונו בענין חיוב מיתתה, ואכמ"ל.

והנה יש להקשות ביותר, להני דסברי (לעיל אות ה) דבאמת יהודה קידש לתמר בכסף או שטר או ביאה, דסו"ס מאחר שהייתה כלתו, א"כ למפרע מתברר דלא תפסי קידושו, וכדעת רבי עקיבא (יבמות י, ב) דאין קידושין תופסין בחייבי לאוין.

ומצאתי בדעת זקנים (לח, כו) שעמדו בזה, וז"ל: 'צדקה ממני. וכו'. ד"א צדקה ממני ממני היא הרה ובקידושין באתי אליה כדפרי' לעיל ולא בזנות. וקשה להרב משה הרי אין קידושין תופסין בכלתו, ולפי מאי דמסיק במס' סוטה יתומה אני נוחא, וגם שם פירש"י

יתומה אני וקדושי בנך אינן קדושין כי אפי' ממאנת בו עתה ונמצא שלא היתה כלתו. ולהא ניהא נמי דברי המפרשים ולא יסף עוד לדעתה לא פסק מלבא עליה. ונ"ל דהך שיטה אתיא כמאן דאמר אפילו בנה מורכב על כתפה יכולה למאן. וכו', עכ"ל. ומבואר מדבריהם כנ"ל, דמאחר שתמר היתה יתומה והשיאווה אביה ואמה לבני יהודה בעודה קטנה- ויכולה למאן בהם, א"כ לא הייתה כלל כלתו.

לא יתכן שתמר קטנה הייתה

יט] והנה ראיתי בס' 'על הפרשה' (בראשית ב, עמ' שעד, הע' נג) דהקשה איך יתכן לומר דתמר קטנה הייתה והשיאווה אביה ואמה ולכן יכלה למאן, הרי שם נפטר עוד בטרם ירד יעקב לחרן, ובמכירת יוסף - ודאי שהיתה גדולה, והיאך יתכן שהשיאווה אחיה ואמה, וצע"ג.

ושמעתי ליישב תירוץ נפלא ע"פ חידוש גדול ונשגב שכתב בס' 'לחמי תודה' בגדר 'גר שנתגייר כקטן שנולד דמי', דהנה פשטות הדברים דגר שנתגייר כקטן שנולד דמי אין הכוונה שגם בגיל הוא כקטן, אלא שהוא אדם חדש ואין לו דיני קורבה וכיוצ"ב, אך בשו"ת לחמי תודה למוהר"י באסאן זצ"ל (סימן ה, דף סו טור ד) כתב לחדש דכתב דגר שנתגייר יש לו דין קטן עד שיעברו י"ג שנים מיום גירותו, והוא חידוש נורא.

והיה מקום לומר דאין כוונתו ממש שכ"מ שיעשה דינו כקטן, אבל מה נעשה ובשו"ת משנה הלכות (להגר"מ קליין זצ"ל, ח"ט סי' ק) הביא דבריו, ודן עפ"י"ז אם יוכל גר להיות ש"צ טרם יעברו י"ג שנים מיום גירותו (וע"ע בזה בדבריו שם בח"י, סי' רד). ובפמ"ג (או"ח בפתחה כוללת, ח"ב אות טז) דן אם גר יכול להיות ש"צ, וע"כ דלא פסק כן להלכה (כ"כ בחי"ט סי' רו). וע"ע בחי"ט סי' רט שכתב דלפי"ד גר לא יוכל לטבול כלים (כדין קטן, בשו"ע יו"ד סי' קכ סי"ד). והדברים קשים להולמם ג"כ מ"ט הא אית ליה דעת דהא גדול הוא, ובעיקר מה שתמוה הוא דהרי כל מהות הגירות היא 'קבלת עול תורה ומצוות' ואם רק לאחר י"ג שנים נהיה גדול, איזה קבלת עול תומו"צ היא זו?

לה וראה בגליון כאייל תערוג מממין ראש הישיבה הגר"א זצוק"ל (גליון 219, שופטים תשע"ז): 'שאל הגר"ש קמינצקי להגר"א האם לגר יש אותם מידות כבמקודם הגירות. והוכיח מהחינוך מצוה תצ"ח שהטעם שגר לא יכול להיות מלך משום מידות שלעבר. ורבנו אמר שזו שאלה טובה', ע"כ.

ולפי"ד הלחמי תודה, טפי יל"ד דהוא בריה חדשה ממש ומידותיו משתנות, אך מהחינוך נראה דמידותיו נשארות (וכהסברא הפשוטה) וא"כ גם שכלו, ולמה דינו כקטן.

והנה בקונטרס מים חיים (לקט שאלות המצוות, יו"ד פט"ו, עמ' 103) דן הגר"א דינר שליט"א בגר שנתגייר ורוצה הגר לשנות חלב, ושעתיים קודם שטבל אכל בשר, אי שרי לו לשנות חלב או לא. והביא ממין הגר"ח קניבסקי שליט"א דעד ו' שעות אסור לו (דסו"ס יש לו חתיכות בשר בין השיניים וגופו מוציא טעם בשר, כהטעמים של ו' שעות, עי' ט"ז יו"ד סי' פט סק"א). ואי נימא דדינו כקטן ממש, אזי יש להקל דא"צ ו' שעות (עי' שו"ת שבט הלוי ח"ד סי' פד), אך הגר"ח לשיטתיה, וכמ"ש מו"ר הגר"ר יואל מקלב שליט"א בקונטרס 'מגד הארץ' (הל' בשר בחלב, סימן ג' ס"ח) משמו דגם בקטן ממש יש להקפיד ו' שעות.

ועכ"פ בדרך חידוד יש ליישב ע"פ חידושו הנ"ל, דכיון שתמר הייתה גיורת, וכמו שאמרה להדיא ליהודה 'גיורת אני', א"כ גר שנתגייר כקטן שנולד דמי, והייתה קטנה גם בגיל, וממילא חשיבא קטנה ואין קידושיה קידושין וכנ"ל, ולק"מ משה"ק בס' הנ"ל – דבאמת ע"פ חשבון השנים הרגיל הייתה גדולה, רק כיון דנתגיירה – וגר שנתגייר כקטן שנולד דמי, א"כ היה לה דין קטנה. ויש עוד להאריך ולפלפל ולסלסל בכל זה, ובעז"ה עוד חזון למועד.

*

כמה דברים ששמעתי ממרן הגרב"מ אזרחי שליט"א ראש ישיבת עטרת ישראל וחבר מועצת בפרשת וישב תש"פ

חלומות שר האופים ושר המשקים

א] הנה ידועה השאלה, כיצד באמת ראה יוסף והבחין בין חלומו של שר המשקים לחלומו של שר האופים. וישנו ביאור נפלא ונמרץ מהדובנער מגיד [שרבינו הווילנא'ר-גאון אמר עליו שכל דבריו – ברוח הקודש. וידוע שהגר"א שכרו שיאמר לו תמידין כסדרן דברי מוסר וכיבושין], וביאר בזה ע"ד משל, לתחרות ציורים, וצייר מומחה אחד – צייר עץ תפוחים ואדם לידו, והנה תוך כדי התערוכה באו ציפורים ורצו לאכול מן התפוחים שבעץ.

ורצו לזכותו בתואר הציור הכי טוב, שראו הכל בחוש איך שהצפור חשבה התפוחים המצויירים – לאמיתיים, אך אז בא המומחה הגדול ואמר – לא! הציור איננו מספר אחד! ומדוע? משום שאם היה נראה הציור כאמיתי ממש – לא הייתה הציפור מתקרבת, לפי שהייתה חוששת ומפחדת מן האדם שבציור! ואם בכל אופן התקרבה לעץ, הרי שהאדם שבציור לא היה נראה אמיתי.

וכמו כן בדבר חלומו של שר האופים, סבר יוסף לומר, אם הציפור באה ואוכלת מהסל שעל ראשו, על כרחק ש"אדם מת" הוא! ולא אדם חי הוא!

ובאמת עוד היה אפשר לבאר, דהנה כל התיאור של חלומו של שר המשקים הוא מלא בתנועות, חיות, עשייה ופעולה: "ואקח את הענבים, ואשחט אותם, ואתן את הכוס" (בראשית מ, יא). ואילו בחלומו של שר האופים – כל התיאור הוא ללא שום תנועה או עשייה, ללא חיות ופעולה: "שלשה סלי חורי על ראשי, והעוף אוכל אותם" (שם, יז). הרי

ובקונ' מים חיים שם (אה"ע פ"א, עמ' 108) דן בגר שנתגייר אם אסור לו להתייחד עם אמו או בתו דכקטן שנולד דמי. וכ' דכ"ז לעדות, אבל דברים טבעיים שבקירבה לא נשתנו (כ"כ הקובצ"ש בב"ב אות תכד, ובקוה"ע סי' כב), דהמציאות נשארת שלא מתאווה לאמו ובתו ושרי (כ"כ האגרו"מ אה"ע ח"ד סי' סד, ובשבט הלוי ח"ח סי' רס, והגרי"א דינר שם בשם מרן הגר"נ קרליץ זצ"ל). ולהלחמי תודה יל"ד וכנ"ל. וצ"ע.